

HYLEN KRAFTVERK OG SAURDAL PUMPEKRAFTVERK

Fredningsdokumentasjon

Hylen kraftverk og Saurdal pumpekraftverk. Foto: Foto Erling Nystad, Statkraft.

Fredningsdokumentasjonen er utarbeidet i forbindelse med fredningssaken for de to kraftstasjonene Hylen og Saurdal. Målet med arbeidet har vært å dokumentere anleggene slik de står i dag, anleggenes historie samt sette dem inn i en kulturhistorisk sammenheng. Dokumentet er utarbeidet av Riksantikvaren i 2018, men er i stor grad basert på historikk og informasjon fra Landsverneplan for Statkraft 2013, utarbeidet av NVE og redigert av Statkraft.

Innhold

1. Ulla-Førre-utbyggingen.....	3
2. Hylen kraftverk.....	4
Eiendomsinformasjon	4
Lokalisering.....	4
Kommuneplan	4
Beskrivelse kulturmiljø og landskap.....	4
Historikk.....	5
Bygninger og anlegg	5
Portalbygning.....	5
3. Saurdal pumpekraftverk.....	7
Eiendomsinformasjon	7
Lokalisering.....	7
Kommuneplan	7
Beskrivelse kulturmiljø og landskap.....	7
Historikk.....	8
Bygninger og anlegg	9
Portalbygning.....	9
Nødstrømsaggregathus	9
Inntakshus ved dam	11
Lukehus.....	14

Hylen kraftverk og Saurdal pumpekraftverk er begge kraftverk fra Ulla-Førre-utbyggingen på 1980-tallet. De ligger i samme kommune, i Suldal, men ligger spredt på forskjellige steder. Selv om de er to enkeltstående kraftverk har de likevel har en klar sammenheng i og med at de er fra samme utbygging, og derfor er disse fredet i samme vedtak.

1. Ulla-Førreutbyggingen

På 1960-tallet ble kraftutbyggingen mer kontroversiell og det politiske konfliktnivået økte. Ord som naturvern, økologi og miljøpolitikk dukket opp og natur- og miljøvernerne aksjonerte mot utbygginger. I perioden ble det også turbulens rundt andre forhold ved utbyggingene; blant annet krevde kraftkommunene fordeler av utbyggingene. I etterkant huskes ikke minst Alta-utbyggingen for striden rundt samenes rett til land, vann og reindriftsområder.

Større områder ble satt i fokus når vannkraftanlegg var under planlegging i henhold til datidens vassdragsreguleringslov. Hovedformålet var å skaffe strøm til alminnelig forsyning og de viktigste industriaktørene billig kraft. Det var også ønskelig å etablere store magasiner enkelte steder for å sikre produksjon i tørrår. Kraftverkene ble også samkjørt slik at utnyttelsen ble mest mulig effektiv.

En av de siste store utbyggingene ble Ulla-Førre i Rogaland som omfatter fellesutbyggingen av en rekke vassdrag med utløp til Otra i sør, ved Kristiansand, til Suldalslågen ved Sand i nordvest. Den omfattet fem kraftverk: Hylen, Kvilldal, Saurdal pumpekraftverk, Stølsdal kraftverk og pumpe samt Hjorteland pumpe. Ut fra produksjon var dette landets nest største utbygging. Utbyggingen var lite omstridt i sin samtid (jfr. Alta-utbyggingen). En uenighet mellom kommunene om de to alternativene, Førre- eller Suldalsalternativet, ble løst ved en skatteavtale mellom kommunene Suldal og Hjelmeland.

Arkitektonisk ble kraftanleggene fra denne perioden preget av at administrasjonsbygg og andre synlige bygg og anlegg fikk samtidens industriinspirerte arkitektur. Arkitekt Egil Sorteberg tegnet i denne perioden mange av statens kraftanlegg, fra Ulla-Førre-kraftverkene i sør til Alta i nord. På 1980-tallet ble det mulig å tilpasse stadig flere kraftverk til å kunne være besøkskraftverk. Dette påvirket arkitekturen både i materialvalg og utforming, noe som ses tydelig på maskinsalene ved Hylen, Kvilldal og Saurdal, samt Alta og Svartisen. Den nye fjernstyringsteknologien minsket dessuten behovet for tilstedeværelse og tilsa en mer forenklet arkitektonisk utforming av kraftverkene.

2. Hylen kraftverk

Eiendomsinformasjon

Adresse: Suldalsveien 2744, Suldal kommune

Gnr./bnr. 92/3

Lokalisering

Rogaland fylke, Suldal kommune.

Kart som viser Hylen kraftverks geografiske plassering. Utarbeidet av Riksantikvaren.

Kommuneplan

Kommuneplan for Suldal 2015-2024, 17.3.2015. Arealbruksformål: LNRF-område.

LNRF areal for nødvendige tiltak for landbruk og reindrift og gårdstilknyttet næringsvirksomhet basert på gårdens ressursgrunnlag.

Beskrivelse kulturmiljø og landskap

Portalbygningen til Hylen kraftverk ligger innerst i den dype og trange Djupvik. Stedet var i tidligere tider et sentralt knutepunkt for trafikken mellom Stavanger og Setesdal, som anløpssted for båt før man begynte vandringen østover. Da riksveien ble bygget og biltrafikken kom, falt stedets funksjon bort. Slik ble det liggende veiløst ca. 1000 m unna riksveien, frem til kraftverket ble bygget på slutten av 1970-tallet.

Historikk

Hylen kraftverk (1980) var det første kraftverket som ble startet opp under Ulla-Førre-utbyggingen. Hylen har en spennende arkitektonisk utforming. Eksteriøret på portalbygningen er i koksgrå plastøpt betong med trappehuset avrundet og fremskutt i forhold til innkjøringsporten og kontorfløyen, som tårnet på en ubåt. Paralleller kan trekkes tilbake til tidlig norsk kraftverksarkitektur med fartøylignende trekk som inspirerte mange funksjonalistiske arkitekter tidlig på 1900-tallet. Anlegget er tegnet av arkitekt Egil Sorteberg er et godt eksempel på 1980-tallsmodernisme. Kraftverket er bygget for fjernstyring og kan kjøres uten daglig tilsyn og fast bemanning.

Hylen kraftverk er et representativt eksempel på norske vannkraftverk fra tidlig 1980-tall. Det er et av fem kraftverk i en av landets siste store vannkraftutbygginger og er dermed en viktig referanse i norsk vannkraftshistorie. Sett sammen med de fire andre kraftverkene i Ulla-Førre-komplekset er Hylen med på å dokumentere viktig vannkraft- og teknologihistorie. Hylen kraftverk er et kompakt, helhetlig, moderne krafthistorisk kulturmiljø. Sikkerhet og fare for krigshandlinger medførte at kraftstasjonene hovedsakelig ble lagt i fjell etter 2. verdenskrig. På Hylen (og Saurdal) er sikkerhets- og beredskapsaspektet tydelig ved at det er bygget maskingevær luker i portalbygget, ettersom de ble planlagt og bygget under «den kalde krigen». Bygningene og fjellanlegget er opprinnelige. Hylen er egnet for formidling av produksjonsprosessen og har derfor også pedagogisk verdi.

Bygninger og anlegg

Portalbygning

Bygningsnummer: 172353495

AskeladdenID: 239257

Kraftverket er oppført i plastøpt betong, og portalbygningens eksteriør, i 1980-talls modernisme, har referanse til 1930-talls funksjonalisme: Et fremstikkende, avrundet trappeløp skiller port og kontordel, med blant annet garderober, toaletter og spiserom.

Hylen kraftverk. Foto: Skagerak Kraft

Portalbygningen til Hylen kraftverk til høyre. Foto: Filmkraft Rogaland

3. Saudal pumpekraftverk

Eiendomsinformasjon

Adresse: Kjetilstadvegen 540. Inntakshus og lukehus ligger langs Lauvastølvegen.

Gnr./bnr. 40/6 og 41/2

Lokalisering

Rogaland fylke, Suldal kommune.

Kart som viser Saudal pumpekraftverks geografiske plassering. Utarbeidet av Riksantikvaren.

Kommuneplan

Kommuneplan for Suldal 2015-2024, 17.3.2015. Arealbruksformål: LNRF-område. LNRF areal for nødvendige tiltak for landbruk og reindrift og gårdstilknyttet næringsvirksomhet basert på gårdens ressursgrunnlag. I tillegg er området et nasjonalt villreinområde.

Beskrivelse kulturmiljø og landskap

Kraftverket ligger i høyfjellet sør for Suldalslågen, og inngår i et av de største vannkraftproduksjonssystemene i Norge, Ulla-Førre-verkene. Det er ikke visuell kontakt mellom de ulike bygningene, med unntak av nødaggregatthuset og portalbygningen.

Historikk

Alle bygningene ved Saurdal utgjør en større helhet og sammenheng grunnet samstemt formspråk. Kraftverket er et eksempel på modernistisk 1980-talls arkitektur i plasstøpt betong, tegnet av arkitekt Egil Sorteberg. Saurdal er et pumpekraftverk. Turbinene kan endre retning på vannstrømmen, så vannet pumpes mot ordinær retning og opp til Blåsjømagasinet - Norges potensielt største magasin i energiinnhold. Kraftverket har fire aggregater (to Francisturbiner) på 160 MW hver, hvorav to (pumpeturbiner) kan kobles om til å fungere som pumper og lede vannet opp til Blåsjømagasinet for magasinering.

Grunnet Ulla-Førre-utbyggingens store prestisje i samtiden og dets store økonomiske betydning fikk Saurdal kraftverk bygningselementer av høy teknisk, arkitektonisk og bygningsteknisk kvalitet. Saurdal har stor teknologisk og vannkrafthistorisk interesse. Det er fra tidlig 1980-tall og utgjør et moderne krafthistorisk kulturmiljø med portalbygning og kraftstasjon i fjell. Kraftverkets bygninger er opprinnelige i interiør og eksteriør.

Saurdal er viktig, som en referanse i norsk vannkraftshistorikk, med sin spesielle funksjon og tekniske løsning. To av turbinene fungerer både som vanlig produserende turbin og som pumpe. Kraftverket viser hvordan infrastruktur har blitt utbygd som et resultat av kraftutbyggingen, og har lettet tilgangen til naturområder som tidligere var vanskelig tilgjengelig for fritidsbruk. Som en del av de andre kraftverkene har Saurdal symbol- og referanseverdi for befolkningen i området.

Bygninger og anlegg

Portalbygning

Koordinater: 6623324N, 29098Ø

AskeladdenID: 239260-2

Portalbygningen er adkomsten til fjellanlegget. Den har en betonggesims over porten hvor det ligger et ventilraster foran luftinntaket som et bånd på gesimsen.

Portalbygningen, Foto: Erling Nystad, Statkraft

Nødstrømsaggregathus

Bygningsnummer: 172354335

AskeladdenID: 239260-1

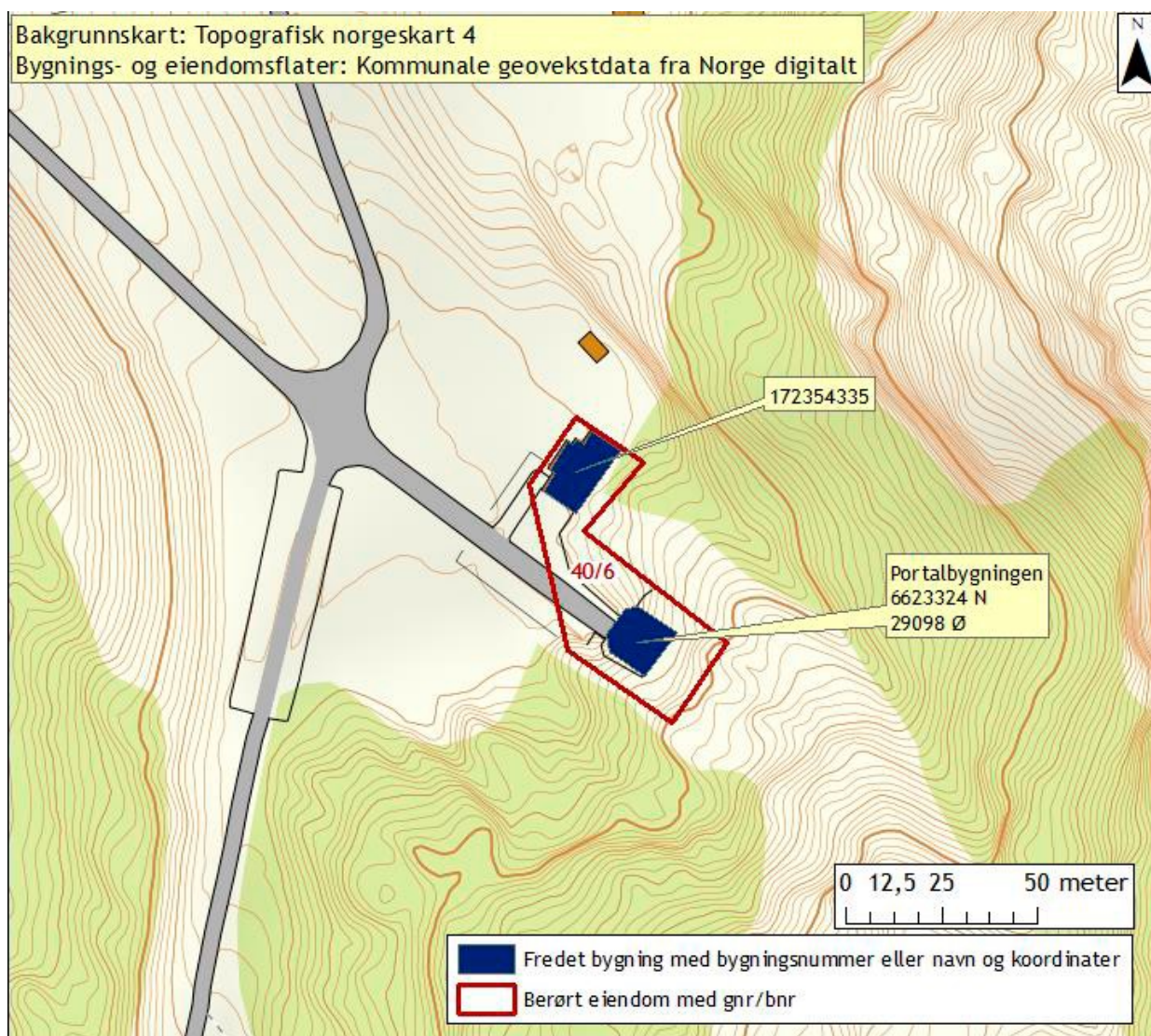
Nødstrømsaggregathuset er en enkel, lav bygning i dypgrå, plasstøpt betong under lavt, flatt og gresskledd pulttak, som trekker bygningen «ned» og inn i landskapet. En lav murvegg forbinder nødstrømsaggregathuset med portalbygningen.

Nødstrømsaggregatet, Foto: Erling Nystad, Statkraft

Nødstrømsaggregatet til venstre, portalbygning til høyre. Foto: Erling Nystad, Statkraft

Detaljert kart over portalbygningen og nødstrømsaggregatet, utarbeidet av Riksantikvaren

Inntakshus ved dam

Bygningsnummer: 172354068 og 172354076

AskeladdenID: 239260-3

Inntaksbygget er todelt med to trekantformet bygg med avrundet møne. De avrundete mønene er forbundet med en bue, også i plassstøpt betong, og dette gir bygget en organisk form. Dammen, som ligger rett ved, tar opp i seg inntaksbyggets form med en avrundet damkrone. Byggets eksteriør er opprinnelig, og viser i uttrykk, materialvalg og form tidsmessig slektskap til det nærliggende Hylen kraftverk.

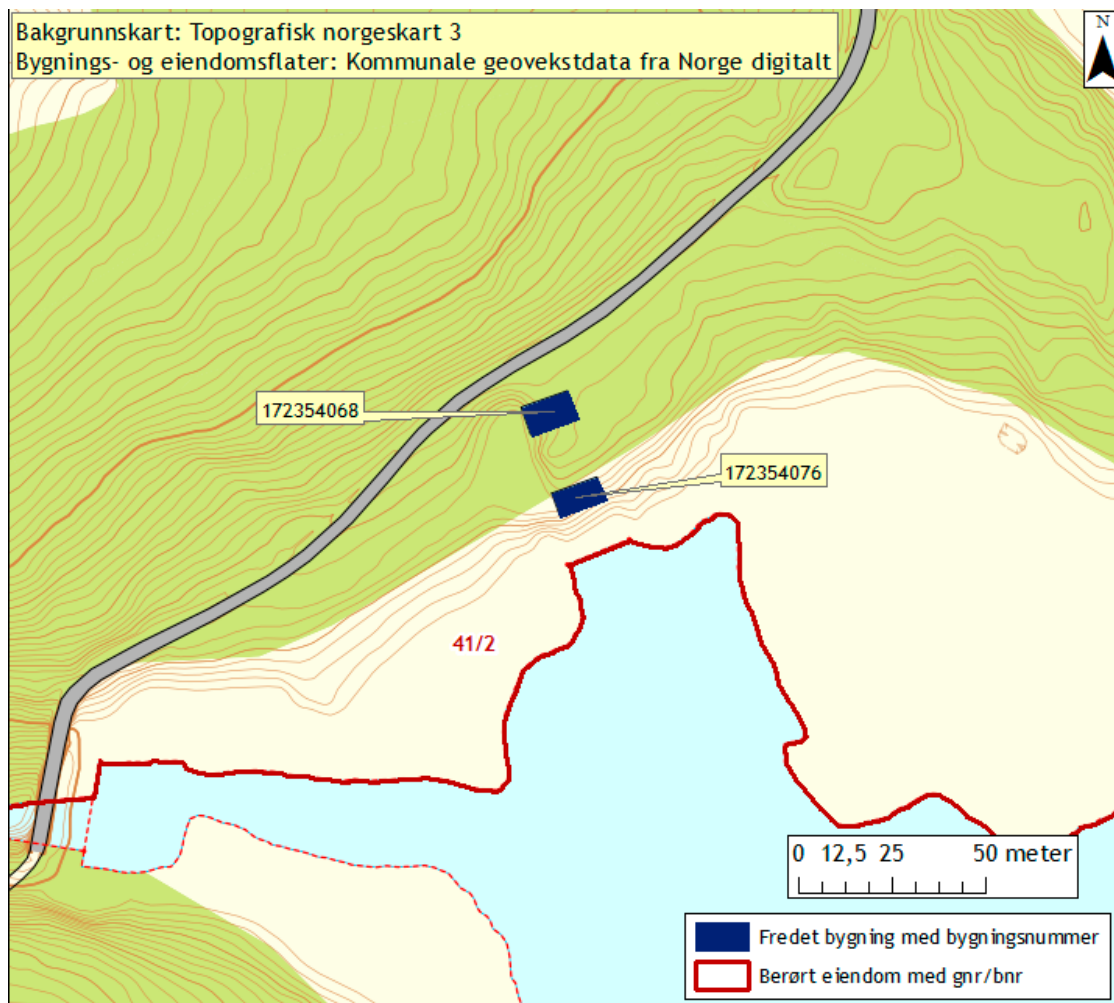
Inntakshus. Foto: Erling Nystad, Statkraft

Inntakshus. Foto: Erling Nystad, Statkraft

Inntakshus. Foto: Erling Nystad, Statkraft

Detaljert kart over inntakshuset, utarbeidet av Riksantikvaren

Lukehus

Bygningsnummer: 172354157

AskeladdenID: 239260-4

Et lite trekantformet bygg, med samme utforming og materialbruk som inntaksbygget, er det eneste synlige tegn på tekniske anlegg i fjellet under. Bygningens eksteriør er opprinnelig. Lukehuset har en sentral funksjon for pumpekraftverket og utformingen er samstemt med de andre bygningene. Dette underbygger anleggets arkitektoniske helhet.

Lukehus. Foto: Erling Nystad, Statkraft

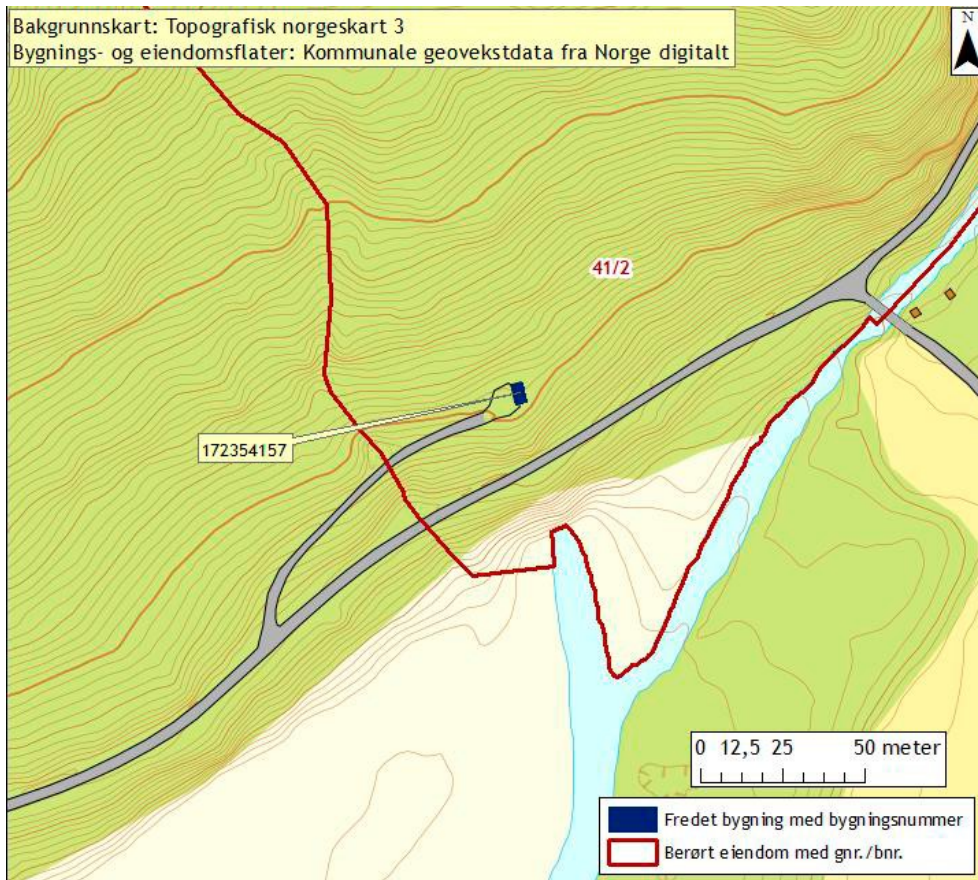
Lukehus. Foto: Erling Nystad, Statkraft

Lukehus. Foto: Erling Nystad, Statkraft

Lukehus. Foto: Erling Nystad, Statkraft

Detaljert kart over lukehuset, utarbeidet av Riksantikvaren